

taşkili;

- yekun qiymətləndirmə əsasında müəllimlərin imkanlarının müəyyənəşdirilməsi;

- müəssisə əsasında müəllim və rəhbər vəzifələrə namizədlərin müəyyənəşdirilməsi;

- təhsil müəssisələrinin əməkdaşlıq etdiyi məktəblərin müəyyənəşdirilməsi, nəticələrin müqayisəli təhlilinin təqdim edilməsi və ümumi təhsil müəssisələri üzrə layihələrin genişləndirilməsi;

Ümumtəhsil müəssisələrində idarə olunmasını səmərəli üsullardan biri də odur ki, məktəb rəhbəri pədaqoji prosesi daim nəzarətdə saxlamalıdır. O, müvəffəqiyyət göstəricilərini izləməli, müasir yanaşma və qərarların səmərəliliyini müəyyənəşdirməli, dövlətin təhsil siyasətini gerçəkləşdirməyə nail olmalıdır.

Rəyçi: dos. İ.Cavadov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. // Azərbaycan məktəbi, 2013, №5.

2. Mehdişadə M. Ümumitəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi. Bakı: Maarif, 1982, səh. 382.

3. Mehərabov A. Təhsildə sarıştəli yanaşma: məhiyyəti və məzmunu. // Azərbaycan məktəbi, 2007, № 1.

4. Mehərabov A., Quliyeva S. Ümumitəhsilin keyfiyyəti və onun idarəolunmasında qiymətləndirilmənin rolu. // Azərbaycan məktəbi, 2004, № 1.

5. Mehərabov A. Müasir Təhsilin konseptual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2010, səh. 261-269.

6. Cavadov İ. Təhsilin keyfiyyət

təminatında monitorinq və qiymətləndirmənin rolu. // Azərbaycan məktəbi, Bakı, 2005, № 1, səh.15-21.

7. Məmmədşadə R. İdarəetmə mədəniyyəti. Bakı: Təfəkkür, 1999, səh. 116.

A.Халыгов

Усовершенствование управления общеобразовательной школы Резюме

В статье основное внимание уделяется обновлению содержания азербайджанского образования, совершенствованию управления общим образованием на основе международного опыта и созданию прозрачной модели управления. Также здесь отражены распределение обязанностей старшего руководства на национальном уровне в области образования, возможности оценки эффективности учителей, пути повышения качества образования и обучения.

A.Khalykov

Improvement of the management of the general education school Summary

The article focuses on updating the content of Azerbaijani education, improving the management of general education based on international experience and creating a transparent governance model. It also reflects the distribution of responsibilities of senior management at the national level in the field of education, the possibility of assessing the effectiveness of teachers, ways to improve the quality of education and training.

İnnovasiyalar



KOMPETENSIYALARA ƏSASLANAN MODUL TEKNOLOGİYALARI ƏSASINDA TƏDRİS ZAMANI NƏZƏRİYYƏ İLƏ PRAKTİKANIN İNTEQRASIYASI

Malik Qurbanov,

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
peşə təhsili şöbəsinin baş mütəxəssisi

Məqalə peşə təhsili müəssisələrində kompetensiyalara əsaslanan modul texnologiyaları əsasında tədris aparılarkən nəzəri biliklərə praktik işin inteqrasiya olunmuş şəkildə tədrisi məsələlərinə həsr edilmişdir. Məqalədə Modulun ləhiyələndirilməsi zamanı nəzərdə tutulmuş ümumi vaxtın nəzəri və praktiki hissələr arasında bölünməsi, ümumi peşə bölməsindəki fənlərin inteqrasiya olunaraq təlim məqsədlərinə uyğunlaşdırılmış şəkildə tədrisi və s. bu kimi məsələlər də öz əksini tapır.

Açar sözlər: kompetensiya, modul, modul texnologiyaları, nəzəri material, praktik iş.

Ключевые слова: компетенция, модуль, модульные технологии, теоретические материалы, практическая работа.

Key words: competence, module, module technologies, theoretical material, practical work.

Kompetensiyalara əsaslanan modul texnologiyaları (KƏMT) əsasında aparılan tədris prosesinin fənyönümlü ənənəvi metodikadan başlıca fərqi nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdətidir. Odur ki, KƏMT əsasında tədrisi həyata keçirmək üçün, ilk növbədə, planlaşdırılmalı məsələlərdən biri də nəzəri biliklərə praktik işin vaxt (zaman) etibarını nisbətinin təyini.

Öyrənmə hər hansı praktik bacarığı əldə etmək üçün mütləq şəkildə bəzi nəzəri (akademik) biliklərə sahib olmalıdır. Amma nəzəri biliklər kifayət qədər çox olduğundan onların hamısının dərş zamanı öyrədilməsi heç də məqsəduyğun deyil. Odur ki, akademik biliklərin çox cüzi və həm də olduqca vacib hissələri öyrədən tərəfindən seçilməli və təlim prosesi zamanı çox yığcam şəkildə şərh edilməlidir. Yerdə qalan daha geniş hissə akademik biliklər isə fərdi şəkildə

(müstəqil) öyrənmək üçün öyrənməyə əlavə oxu materialı kimi ev tapşırığı formasında verilməlidir. Bura dərşlik, elektron dərşlik, yaxud internet materiallarının adlarını və onların əldə ediləcəyi ünvanları da əlavə etmək olar.

Tədris ediləcək nəzəri materiallar hansı elmi əsaslarla seçilməli və praktiki işlə necə inteqrasiya olunmalıdır? Nəzəri materialların tədrisinə ayrılan vaxtın cəmi dərş saatına nisbəti necə olmalıdır?

Modulu tərtib edən, həmçinin tədrisi aparən şəxsin bu sahənin bilicisi olması nəzəri və praktik materialların seçilməsi zamanı vacib şərt kimi ortaya çıxır. Məhz mütəxəssis bilir ki, modulda nəzərdə tutulmuş tədris məqsədinə çatmaq üçün öyrənmə, ilk növbədə, hansı nəzəri biliklərə sahib olmalıdır. Məsələn bir nümunə üzərində araşdıraraq:

"Çilingər" peşəsinin mövcud peşə standartında yazılıb:

"Çilingər çertyoj əsasında təbəqə dəmir, standart profil, pəstah, yaxud sintetik materiallar üzərində nişanlama əməliyyatını apara bilər". Təhsil müəssisəsi "030620. Hərəkət tərkibinin təmiri çilingəri" ixtisası üzrə kadr hazırlamalı, həmçinin hazırlanacaq kadrlarda təlim nəticəsi olaraq yuxarıda qeyd olunan kompetensiyaların aşılmalıdır.

Bu məqsədlə birinci növbədə peşə standartı əsasında təhsil standartı hazırlanmalı və orada peşə standartındakı kompetensiyaların aşılmasını üçün təhsilənlərdə nəzərdə tutulmuş vaxt ərzində öyrədiləcək bilik, bacarıq və vərdislərin təlim nəticələrinə (hər bir modulun məqsədinə) görə sadədən mürəkkəbə doğru elmi ardıcılıqlı olmalıdır. Peşənin standartı bir və ya bir neçə modulda təlim standartına çevrilə bilər. Odur ki, modulların sayı peşənin mürəkkəbliyinə görə artır. Əsas məsələ modulların sayı yox, hər bir modul üzrə alınacaq təlim nəticəsidir. Odur ki, peşənin modulları hazırlanarkən aşağıdakı baza prinsipləri gözəlinmalıdır:

- Mürəkkəbliyindən asılı olaraq peşə bir və ya bir neçə modula bölünə bilər, yəni peşə standartında nəzərdə tutulmuş kompetensiyalar öyrənmə bir və ya bir neçə modula asılana bilər.

- Hər bir modul üzrə təlim nəticəsi ilə formalaşdırılmalıdır ki, tədrisin sonunda onu müvəffəqiyyətlə bitirən şəxs konkret bilik və bacarıqlar üçün sertifikat verilə bilsin. Təhsil alan isə həyatda aldığı kompetensiyalara müvafiq iş tapa bilsin.

- Modulların hamısını müvəffəqiyyətlə bitirən şəxs peşə standartında nəzərdə tutulmuş bütün kompetensiyalara malik olur və ona peşə (ixtisas) üzrə diplom verir.

Məhz bu cəhətdən yanaşmaqla hər bir modul üçün konkret tədris vaxtı müəyyən edilir. Nəzərdə tutulmuş tədris vaxtı iki hissəyə bölünür:

1. Nəzəri biliklərin öyrədilməsinə sərf olunacaq vaxt

2. Kompetensiyaların aşılmasına (praktik işə) sərf olunacaq vaxt

Peşə standartında nəzərdə tutulmuş kompetensiyaların aşılması üçün hazırlanmış təhsil standartı əsasında tərtib edilən modulda təlim məqsədinə çatmaq üçün lazım olan cəmi vaxt (dərş saatı) nəzəri dərş və praktik məşğələ kimi iki yərə bölünməklə inteqrasiya olunmuş şəkildə - yəni eyni zamanda kompetensiyaların aşılmasına sərf edilir. KƏMT əsasında tədris proqramları (kurikulumlar) hazırlanarkən birinci növbədə görüləsi iş hər bir modulun tədrisi üçün lazım gələn cəmi saatların miqdarının müəyyənlaşdırılmasıdır.

Bu mənada ardıcılıqlı ikinci vacib məsələ nəzəri materialların seçilməsi və onların tədrisi üçün ayrılacaq vaxtın təyini. Cəmi saatlarla nəzəri saatların fərqi kompetensiyaların praktiki olaraq aşılmasına qalacaq vaxtdır.

Nəzəri materiallar necə seçilməlidir? "Çilingər" peşəsi üzrə modulların planlaşdırılarkən mühəndis-pedaqoq nəzəriyyə ilə praktika ayrılacaq vaxtın nisbətini necə təyin etməlidir? İlk növbədə moduldakı təlim məqsədinə çatmaq üçün vacib (zəruri) olan elmi biliklər və onların aid olduğu elmlərin sahələri müəyyənlaşdırılmalıdır. "030620. Elektrik qatırı (metropoliten)" ixtisas qrupuna daxil olan "Hərəkət tərkibinin təmiri çilingəri" ixtisası üzrə "A.Çilingərlər işlərinin təyinatı" moduluna daxil olan "Nişanlama əməliyyatının çertyoj əsasında aparılması" mövzusu əsasında nəzəri materialların seçilməsi ardıcılığını şərh edək.

Mühəndis-pedaqoq ali təhsil pilləsində aldığı elmi biliklərə əsaslanaraq bu qərara gəlir ki, mövzu üzrə təlim nəticəsinə nail olmaq üçün şagird (öyrənmə), ilk növbədə, çertyoj oxumağı bacarmalı və uzunluq ölçü vahidlərini bilməlidir. Odur ki, ümumtəhsil

orta məktəblərində tədris olunan "Rəsmxət" dərşliyindəki "Çertyojun oxunması" bölümü öyrənmə qığcam şəkildə xatırladılmalıdır. Çertyoj çəkilən zaman öncə miqyas seçilir və ölçülər əksər hallarda milli metr (mm) ölçü vahidi ilə verilir. Bu fərsləndə istifadə etməklə müəllim uzunluq ölçü vahidlərini qısaca olaraq təkrarlama və yaşıqayırma çertyojlarında ölçülərin milli metr (mm) ilə verilmə səbəbini izah etməlidir.

Öyrənmə tədrisdə əksər ixtisaslar üzrə "Materialşünaslıq" adı altında tədris olunan ixtisas fənnində kifayət qədər akademik biliklər - dəmir-karbon ərintiləri, o cümlədən polad və onun növləri, karbonun miqdarından asılı olaraq kövrəkliyin artması və möhkəmliyin azalması, dəmir-karbon ərintilərinin fiziki-kimyəvi və mexaniki xassələri, materialın elektrik cərəyanını və istiliyi pis, yaxud yaxşı keçirməsi, yumşaq, yaxud bərk olması, əyilməsi, burulması və s. bu kimi spesifik akademik biliklər verilir.

Bunların hamısını dərş zamanı şagirdə öyrətmək mümkün deyil və buna heç ehtiyac da yoxdur. Belə olan halda nişanlama əməliyyatını aparan öyrənmə bu qədər akademik biliklərdən hansıları verilməlidir? Nəzəri materiallar kifayət qədər çoxdur, deməli onların şərhı üçün də kifayət qədər vaxt lazımdır. Amma nə qədər? Tam orta təhsil bazasında qəbul olunmuş və təhsil müddəti bir il olan qruplarda hər həftə 35 saat dərşin keçildiyini və bir tədris ilinin 38 həftə olduğunu nəzərə alsaq, il ərzində tədris keçiriləcək cəmi dərş saatların miqdarının $38 \times 35 = 1330$ saat olduğunu hesablaya bilərik. İxtisasın mövcud tədris planının "Peşə hazırlığı" bölümünün 3.1. Ümumi texniki fənlər bölməsində "Texniki rəsmxət" fənninə 20 saat, "Elektrotexnika" ya 15 saat, "Bazar iqtisadiyyatı və sahibkarlığın əsasları"na 30 saat və 3.2 Ümumi peşə bölməsi üzrə "Materialşünaslıq" fənninə 25

saat, "Öyrənmə mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası"na isə 15 saat vaxt verilib. Bu bölmə üzrə cəmi saatların miqdarı 105 saatdır. 3.3.1. Baza kursu üzrə olan cəmi saatların miqdarı isə 185 saatdır ki, onun da 140 saati istehsalat təlimidir. Bu iki bölmə üzrə saatların cəmi miqdarı 290 saatdır. Deməli, təhsil standartındakı təlim nəticələrinə müvafiq modul tərtib olunduqdan sonra ayrılacaq cəmi saatların miqdarı 290 saat olmalıdır. Planlaşdırılmaya da bu rəqəmə istinad etməklə başlamaq lazımdır. Yəni cəmi 1330 saatdan bu modula ayrılacaq vaxt 290 saat olmalıdır. Aparılmiş təcrübələr əsasında bu qənaəətə gəlmək olur ki, nəzəri (akademik) materialın qısaca (yığcam) elmi izahı üçün lazım gələn vaxt praktik iş (vərdislər) üçün tələb olunduqdan 2-3, bəzən də 4-5 dəfə azdır. Bu rəqəmdən yanaşmaqla orta rəqəm götürmək olar ki praktik iş üçün nəzərdə tutulan vaxt nəzəri materiallara nisbətən ən azı üç dəfə çox olmalıdır.

Mövzunun spesifik xüsusiyyətlərini, həmçinin biliklərin sadədən mürəkkəbə doğru inkişafını nəzərə almaqla bu nisbətə artırmaq, yaxud azaltmaq olar, bir şərhlə ki, bu dəyişikliyi təlim nəticələrinə xidmət etmiş olsun.

KƏMT-nin mahiyyəti fənn yönümlü tədrisdən uzaqlaşmaq, fənləri ayrı-ayrı akademik biliklər şəkildə deyil, inteqrasiya olunmuş şəkildə tədris etmək olduğundan 3-cü bölmə üzrə tədris nəzərdə tutulmuş və adları yuxarıda sadalınmış fənlərin hamısı bir və ya bir neçə modulda birləşdirilərək inteqrasiya olunmuş şəkildə tədris olunmalıdır. Nəzərdə tutulmuş pedaqoji prosesi ayrı-ayrı fənn müəllimləri yox, bir mühəndis-pedaqoq və bir usta həyata keçirtməlidir.

Öyrənmə tədris metodikasının tərəfdarları iddia edə bilərlər ki, sadalanan beş fənni eyni vaxtda mühəndis-pedaqoqla bir usta tədris edə bilməz! Əslində isə bu çox sadə və real məsələdir. Burada müəllimin

(öyrədən) şəxsi bilik və bacarıqları xüsusi önəm daşıyır ki, bu da ayrıca şərh olunması bir məsələdir.

Peşə təhsili pillasındakı mövcud tədris proqramlarının böyük əksəriyyətində bu fənn yalnız olaraq "Çertyojun oxunması" kimi verilir. "Çertyojun oxunması" müstəqil fənn deyil, bu "Rəsmxətt" fənninin sonuncu və həm də ümumiləşdirici bölməsidir. Məhz bu bölmə praktik işlərdə daha çox tətbiq olunur. Müxtəlif qalınlıqda bütöv, yaxud qırıq-qırıq xətlər və üzərində rəqəmlərlə işarə olunmuş ölçülərdən savayı heç nəyi ehtiva etməyən çertyoj özündə adı həndəsi fiqurun xarakteristikası qədər sadə olan informasiyanı tutmuş kosmik raketin quruluşu kimi mürəkkəb məsələlərə də hər şeyi özündə əks etdirir. Çertyojda söz və yaxud elmi şərh yoxdur. Amma mühəndis onu "oxuyur", elə buna görə bölməyə "Çertyojun oxunması" deyilir.

Peşə təhsili pillasında 30 saat ərzində tədris olunan "Rəsmxətt" fənni şagirdə çox sadə və elementar bilikləri aşıladığına görə fənnin proqramında verilmiş materialları hər bir mühəndis bilir. Onu ayrıca fənn kimi tədris etməyə ehtiyac yoxdur, əksinə, onun integrasiya olunmuş halda digər fənlərlə birlikdə tədrisi daha yüksək effekt verir. Tədris ediləcək "Nişanlama əməliyyatının çertyoj əsasında aparılması" mövzusunda bu fikir yerinə düşür. Çertyojda sadə bir detallın ölçüləri, yəni eni, uzunluğu, hündürlüyü, dəşiklərin diametri və s. verilir.

Çertyojda kənarları ox işarəsi ilə məhdudlaşmış üstündə rəqəm yazılmış xətlərin qalınlığı digər xətlərin qalınlığından fərqlidir. Çertyojda qırıq-qırıq çəkiliş xətlər də var. Dairəvi yerlərdə ölçü xətlərinin üstündə \varnothing işarəsi də qoyulub. Mühəndis-pedaqoq 15-20 dəqiqə müddətində ölçüləri və ölçü xətlərini şərh edə bilər. Axı sadə detalların proyeksiyalarından onların sayı çox azdır. Dörd-beş ölçü xəttini nümunə üçün

verilmiş çertyoj əsasında şərh etmək mühəndis üçün çox sadə işdir.

Tədrisinə 30 saat ayrılmış "Bazar iqtisadiyyatı və sahibkarlığın əsasları" fənni də digər fənlərlə integrasiya olunmuş şəkildə tədris olunacaq. Peşə təhsili pillasında öyrədilən iqtisadiyyat dünyə iqtisadiyyatı deyil, öyrənmə elementar iqtisadi biliklər verilir: gəlir və xərclər, rentabellik, bazar münasibətləri, alıcı və satıcı, sahibkar olmaq üçün nələri bilməli və etməlisən və s.

Konkret olaraq tədris olunan mövzu əsasında bunu şərh edək. Qrupda 20 nəfər şagird təhsil alır. Nişanlama əməliyyatını öyrətmək üçün təhsil müəssisəsi tərəfindən alınmış list (tənkə) damirin bir ədədinin qiyməti 10 manatdır. Eni 90, uzunluğu 1 metr 90 santimetr olan bir list (tənkə) damir dörd bərabər yerə bölünərək şagirdlərə verilir. 20 nəfərlik bir qrup üçün 5 list damir almaq lazımdır. 20 nəfərdən 4-ü əməliyyatı düzgün aparmayıb. Müəllim onların səhvlərini düzəldir, həmin material üzərində şagirdlər nişanlama əməliyyatını yenidən icra edirlər. Bəs istehsal sahəsində necə? Gün ərzində on manat ziyan verən işçini hansı sahibkar işdə saxlayar? Yaxud ziyanla işləyən sahibkar gəlir aldə edə bilərmi? Həminçin bazara çıxarılan zay məhsulu kim alacaq? Rəqabətə dözmək üçün istehsal edilmiş malın keyfiyyəti yüksək, qiyməti isə ucuz olmalıdır. Belə olan halda peşə sahibi hansı iqtisadi biliklərə sahib olmalıdır?

Fikir verin, nişanlama əməliyyatı aparacaq şagirdlərə on beş-yirmi dəqiqə müddətində bu istiqamətdə elə yığcam iqtisadi biliklər vermək olar ki, onlar, həqiqətən, öyrənmə bütün ömrü boyu gərəklili olsun! Bunun üçün ixtisasca iqtisadçı olmaq şərti deyil. Bunlar iqtisadiyyatın ən sadə məsələləridir və onları ali təhsilli hər bir şəxs bilir. Daha geniş elmi biliklərə sahib olmaq istəyənlər isə onlara verilməyi nəzəri materialların paketindən iqtisadiyyata dair

daha çox akademik biliklər öyrənmə bilirlər.

Öyrənmə nişanlama əməliyyatını tənkə damir materialı üzərində aparır. Tənkə materialın tərkibi öncə məlum olmasa, öyrənmənin təlim məqsədinə necə nail olacağı şübhəli qalar. Tənkə materialı kövrək, yaxud elastiki, olduqca bərk, yaxud yumşaq ola bilər. İstiliyi, yaxud elektrik cərəyanını pis, yaxud yaxşı keçirə bilər. Odur ki, öyrənmə nəzərdə tutulmuş materialın fiziki-mexaniki xassələri haqqında ilkin biliklərə sahib olmalıdır. Bunun üçün ayrıca olaraq "Materialşünaslıq" fənnini keçməyə ehtiyac yoxdur. Deyilənləri izah etmək heç də çətin deyil və ali texniki təhsili olan hər kəs bunu bilir. Lakin bu biliklər tədris prosesi zamanı olduqca yığcam şəkildə verilməli, geniş biliklər isə mövcud ədəbiyyatdan seçilmiş materiallar və digər resurslar kimi paket materialları şəklində təhsilənlərə verilməlidir.

Növbəti addımda nişanlama əməliyyatının hansı alət və ləvazimatlardan istifadə etməklə həyata keçirilməsi şərh olunmalıdır. Nəzəri materiallara təhlil-kəsiklik texnikası elementləri də əlavə olunmalı və tədris fənlərin integrasiyası şəklində keçirilməlidir.

Müəllim aparılan səhv nişanlamaların materialın zay olması ilə nəticələnməyini izah etməlidir. Deməli, nişanlama əməliyyatı zamanı görülən keyfiyyətli iş son nəticədə məhsulun maye dəyirinə öz müsbət təsirini göstərir. Bu isə "Bazar iqtisadiyyatının əsasları" fənninə aid məsələdir. Deməli nəzəri materialların paketinə "Maye dəyəri" nə ad elementar nəzəri (akademik) biliklər də daxil edilməlidir.

Bələklik, alət fənnin integrasiya olunmuş halda tədrisi təkə vaxtdan səmərəli istifadə deyil, eyni zamanda modulda nəzərdə tutulmuş kompetensiyaların aşılanmasıdır. Modulu tərtib edən şəxs (yaxud şəxslər, işçi qrupu) öyrədiləcək peşə sahəsinin müntəxəssisi (yaxud müntəxəssisləri) olduğundan vacib (mühüm) nəzəri

materialları qabaqcıdan planlaşdırır və yuxarıda təklif olunan, yaxud özünün önəmli hesab etdiyi nisbət əsasında alt modulur üzrə bölür.

Bütün bunlar öz həllini tapdıqdan sonra nəzəriyyə ilə praktikanın integrasiyası olunmuş şəkildə tədrisindən danışmaq olar.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi KƏMT əsasında tədris zamanı nəzəriyyə (akademik biliklər) ilə praktika vahidində tədris olunur. Ənənvi təhsildə akademik biliklər ayrıca (müstəqil) fənlər şəklində tədris edilir. Praktika isə nəzəri fənlər tədris edildikdən sonra qazanılmış biliklərin praktiki tətbiqi və dövlət imtahanı üçün sınaq işlərinin hazırlanması məqsədi ilə həyata keçirilir.

Modul üzrə təlim nəticəsinə çatmaq üçün nəzərdə tutulmuş vaxt yuxarıda şərh olunanşu qaydalara uyğun olaraq $\approx 1:3$ nisbətində bölünür. Tədris prosesi zamanı mühəndis-pedaqoq məsələnin nəzəri hissəsini şərh edir, öyrənməyə vacib akademik bilikləri mümkün olan bütün müasir üsullardan istifadə etməklə verir, hətta əlavə elmi biliklərin mövcud ədəbiyyat və ya internetdən necə aldə edəcəyinə də deyir. Usta isə şərh edilmiş nəzəri hissəyə müvafiq praktiki işi şagirdlərə (öyrənlərə) nümayiş etdirməklə əvvəl özü icra edir, sonra isə öyrənlərinə istiqamət verir.

Qabaqcıdan düşünülmüş (planlaşdırılmış) ardıcılıqla həyata keçirilən iş konkret təlim nəticəsinin alınması ilə yekunlaşmalıdır. Modulda göstərilmiş şərti vaxt bölgüsü nisbidir. Məsələn, şərh etdiyimiz "A.Çilingərlik işlərinin təyinatı" modulundakı "Nişanlama əməliyyatının çertyoj əsasında aparılması" mövzusunda ayrılmış 6 saat vaxtın iki saatı nəzəri (akademik) biliklərə, 4 saatı isə praktiki olaraq kompetensiyaların aşılanmasına sərf edilə bilər. Burda dəqiqələri saymağa ehtiyac yoxdur, nəzəriyyəyə, yaxud praktikaya bəş-on dəqiqə vaxtın az, yaxud çox verilməsi

qəbahət deyil, ali məqsəd modul üzrə nəzərdə tutulmuş kompetensiyaların aşılmasınıdır.

Bunun necə həyata keçirilməsi təlim apararı mühəndis-pedaqoqla ustadın birgə fəaliyyətindən və pedaqoji ustalıqlarından asılıdır. Amma təklif edəcəyim çox sadə variant hamının qəbul etdiyi sadədən mürəkkəbə doğru inkişaf prinsipinə istinad etməklə aşağıdakı kimidir:

- Mövzuya giriş.
- Mövzunun aktuallığı (problemli qoyuluşu).
- Hər hansı detalın çertyojunun müəllim tərəfindən oxunması.

Bu məsələlər şərh olunduqdan sonra (10-15 dəqiqə) usta müdavimlərin hər birinə nişanlama əməliyyatı aparılacaq ayrı-ayrı detalların çertyojlarını verir. Hər bir öyrənmə üç-beş dəqiqə ərzində təqdim edilmiş çertyojla tanış olur və detal haqqında ibtidai biliklər əldə edir (Motivasiya). Nəzəri hissəni tədris edən mühəndis-pedaqoq təlimin növbəti mərhələsinə keçir, yəni nümunə kimi istifadə etdiyi çertyoj əsasında seçilmiş konkret detalın ölçülərini şərh edir. Beş-on dəqiqə çəkmə və prosesdən sonra müəllim öyrənlərə onlara verilmiş çertyojlardakı ölçüləri araşdırmağı tapşırır.

Nəzəri hissənin bu bölümü başa çatdıqdan sonra usta mühəndis-pedaqoqun təklif etdiyi ardıcılıqla tənəke dəmir üzərində nişanlama əməliyyatını həyata keçirir. Növbəti mərhələ bu zaman başlanır.

Müəllim hər bir şagirdə verilmiş tənəke materialı göstərir və yeri gəldikcə adları yuxarıda sadalanan hər bir fənn üzrə vacib hesab etdiyi bilikləri şərh etməklə modula aid nəzəri (akademik) bilikləri inteqrasiya olunmuş şəkildə (nəzəri hissə) tədris edir. Usta öyrənlərə (şagirdlərə) tədris edəcəyi nişanlama əməliyyatına başlamazdan önce bu iş üçün nəzərdə tutulmuş alət və ləvazimatları nümayiş etdirir - onların adla-

rını və təyinatını deyir. Eyni zamanda bu alətlərdən istifadə edərkən "Təhlükəsizlik texnikası" qaydalarını da şərh etməklə işinə davam edir. Şagirdlər isə hər bir alətin hansı məqsəd üçün nəzərdə tutulduğunu və onların istifadə qaydalarını öyrənirlər.

Yeri gəldikcə fənlərarası inteqrasiya aparılır, onlar modulda nəzərdə tutulmuş təlim nəticələrinə uyğun istiqamətləndirilir. Nəhayət, sonuncu mərhələdə qiymətləndirmə aparılır.

KƏMT əsasında tədris proses zamanı çoxqanlıq yarada biləcəkdir bir neçə məsələyə də diqqət yetirməyi məqsəduyğun hesab edirik.

KƏMT əsasında tədris həftənin konkret günlərində 6 saat olmaqla aparılmalıdır. Modul, həmçinin təhsil müəssisəsində dərs cədvəli tərtib olunarkən buna diqqət yetirmək lazımdır;

Mühəndis-pedaqoqla ustadın birgə tədris etdikləri dərslə nəzəriyyə ilə praktiki işə şərf olunmuş daqqələri ayrı-ayrılıqda saymağa ehtiyac yoxdur, bu onların əmək haqlarına heç bir təsir etmir, çünki saatlar modul tərtib olunarkən bölünür. Həm mühəndis-pedaqoqun, həm də ki, ustadın 6 saat ərzində məqsədi birdir - modulda göstərilmiş təlim nəticələrinə nail olmaq;

Müəllimlə ustadın birgə tədris aparmaları problem kimi qabardılmamalıdır. Tədris olunan peşə üzrə usta yoxdursa, bir mühəndis-müəllim də bu işin öhdəsindən gələ bilər. Amma köməkçi heyətin (məsələn, laborant) olması işin yalnız xeyrinədir.

Bir nəfər müəllimin dərslərində sonunda qiymətləndirmə aparması da obyektiv olmur. Odur ki, kadr çatışmazlığı şəraitində fors-mojor hal kimi bir nəfərin tədris aparması mümkün olsa da arzu olunan hal deyil. Təlim prosesini iki nəfərin aparması məqsədə müvafiqdir;

Dərs cədvəli tərtib olunarkən diqqətdə saxlanılmalıdır ki, emalatxana, yaxud laba-

ratoriya 6 akademik saat ərzində yalnız bir qrupun sərəncamında olacaq, tədris prosesi təlimatı uyğun fasilələrlə ardıcıl olaraq həyata keçiriləcəkdir.

Modul, yaxud altı modul üzrə dərslər sonunda qiymətləndirmə aparılacağına, qiymətləndirmə meyarları qabaqcadan hazır olmalıdır. Bu fikir nəzəri materiallar paketinə də aiddir. Hər bir modul, yaxud altı modul üçün nəzəri materiallar paketi qabaqcadan hazır olmalı və hər bir öyrənməyə paylanmalıdır.

Şərh olunan metodika az qala 100 ildən çox zaman ərzində hakim mövqə tutmuş fənnöyümlü tədrisə tamamilə ziddir. Azərbaycanca heç bir peşə təhsili müəssisəsində bu metodika əsasında tədris aparılmayıb. Eksperimental qruplarda (Qəbələ və İsmayilli Peşə Tədrisi Mərkəzində) aparılan tədris prosesi zamanı şərh olunan məsələlərin çox az bir qismi praktiki olaraq həyata keçirilsə də, bütünlüklə tədris KƏMT əsasında aparılır. İnsanların peşə təhsili haqqında düşüncə tərzlərini nə vaxt dəyişəcəklərini gözləmədən təlim texnologiyalarını dəyişmək lazımdır. Peşə təhsili sistemində qarşı cəmiyyətdə yenidən maraq oyatmaq, peşənin, peşə sahiblərinin və peşə təhsili müəssisələrinin fəaliyyətini XXI əsrin tələbləri səviyyəsində qurmaq üçün əsasvi fənnöyümlü təhsildən müasir - kompetensiyalara əsaslanan modul texnologiyaları peşə-ixtisas təhsilində tətbiq etmək lazımdır.

Rəyçi: dos. R.Qəndilov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
2. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Bakı: Çapağı, 1999, 38 səh.
3. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) Bakı, 2006, 38 səh.
4. Олейникова О., Муравьева А.

Аксенова Н. Обучение в течение всей жизни и профессиональное образование. М., 2011.

5. Олейникова О. «Модульные технологии : проектирование и разработка образовательных программ: учебное пособие. М.: Альфа-М, 2010.

6. Əsgərov R., Qurbanov M. Modul tipli kurikulumlar və peşə-ixtisas təhsili. Metodik vəsait. Bakı: Mütərcim, 2015.

7. Əsgərov R., Qurbanov M. İlk peşə-ixtisas təhsili: Problemlər və perspektivlər - Bakı: Mütərcim, 2016.

M.Гурбанов

Интеграция практики с теорией на основе модульной технологии Резюме

Статья посвящена в проведении интегрированном форме теории и практики в профессиональных учебных заведениях, основанных на компетенциях. А также в статье нашли своё отражение деление времени между теорией и практикой при проектировании модуля, адаптированное к цели занятий в интегрированном проведение предметов указанных в разделах общепрофессиональной подготовке и других вопросов.

M.Gurbanov

Integration of practice with theory based on modular technology Summary

The article focuses on the integration of theoretical (academic) knowledge and practical work (practice) on he Computing-Based Modular Technologies in Vocational Training Institutions . In this article is also reflected how to divide the total time between the theoretical and practical parts of the module, the integration of the subjects in the general vocational unit and the adaptation of the learning objectives and so on.